

КЛИМЕНКО О. С., РУДНИЦЬКА Н. М., ЄВЖЕНКО Т. Ю.

Східноукраїнський національний університет імені В. Даля

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ
(на матеріалі казки Р. Дала “The bfg” та її перекладів)

Статтю присвячено аналізу перекладу літературної казки з англійської на російську мову. Виділено специфічні риси, які вирізняють переклад літературної казки від перекладу інших жанрів дитячої літератури.

Ключові слова: переклад, літературна казка, каламбур, лексичні проблеми перекладу.

Статья посвящена анализу перевода литературной сказки с английского языка на русский. Выделены специфические черты, которые отличают перевод литературной сказки от перевода других жанров детской литературы.

Ключевые слова: перевод, литературная сказка, каламбур, лексические проблемы перевода.

The article deals with the analysis of a literary fairy-tale translation from English into the Russian language. Features, specific for a literary fairy-tale translation in comparison with other types of children’s literature translation, have been singled out.

Key-words: translation, literary fairy-tale, wordplay, lexical problems of translation.

Актуальність дослідження. Сьогодні важко точно визначити, коли саме виникла дитяча література. Вважається, що англійську літературу для дітей було започатковано приблизно у 600 р., але 1200 років потому вона дуже повільно розвивалася [1:359]. Лише у ХІХ ст. почався помітний розвиток дитячої літератури у країнах Європи, і сьогодні тут значну частину літератури для дітей складають перекладені твори, хоча не завжди якість є високою. Саме тому питання перекладу дитячої літератури залишаються актуальним; цим питанням приділяли увагу такі дослідники, як Р. Ойттінен (R. Oittinen) [2], З. Шавіт (Z. Shavit) [3], Р. Табберт (R. Tabbert) [4], В. Вівер (W. Weaver) [5], Дж. Зайпс (J. Zipes) [6], Н. Демурова [7].

Метою цієї розвідки є узагальнення тих перекладознавчих теорій, що є релевантними для перекладу тексту літературної дитячої казки, та аналіз особливостей перекладу тексту англійської казки Р. Дала “The BFG”, оскільки казки Р. Дала є особливо цікавими і водночас складними для перекладу через велику кількість так званих “лінгвістичних метаморфоз”.

Матеріалом цієї розвідки слугував оригінальний текст казки Р. Дала “The BFG” та тексти її перекладів російською мовою І. Шишкової та Т. Євженко.

В останні 30 років у багатьох країнах світу велика кількість дослідників зосередили свою увагу на дослідженні дитячої літератури через низку причин:

- 1) перекладена дитяча література, як вважається, будує мости між різними культурами;
- 2) для дитячої літератури характерні специфічні складнощі для перекладу;
- 3) обмеження, пов’язані з віком читачів [4:303].

Шведський дослідник Г. Клінберг (G. Klingberg) виділив чотири фактори, які впливають на наявність у перекладі дитячої літератури відхилень від оригінального тексту:

- 1) недосконале володіння мовою дітьми;
- 2) намагання перекладача не порушувати табу, які з точки зору педагогів слід було б підтримувати;
- 3) обмежене знання світу, притаманне дітям;
- 4) комерційний інтерес видавця [8].

Оскільки матеріалом цієї розвідки слугував твір, призначений для перш за все для дітей молодшого та, можливо, середнього шкільного віку, має сенс розглянути критерії якісного перекладу дитячих книг залежно від вікової категорії читачів (дошкільний або молодший шкільний вік, середній шкільний вік та старший шкільний вік), які пропонує А. Потапова. На її думку, для всіх вікових категорій актуальними є два основних принципи: загальна акцептабельність та динамічна еквівалентність. Останній принцип означає, що переклад будь-якої дитячої книги має викликати у цільовій аудиторії ту саму реакцію, що й оригінал у своїх реципієнтів. Загальна акцептабельність для першої вікової групи включає в себе:

- 1) структурну простоту;
- 2) легкозрозумілість;
- 3) гармонію між малюнками і текстом;
- 4) збереження форми.

Для другої групи виділяються наступні критерії:

- 1) легкозрозумілість;
- 2) текстуальна цілісність;

3) функціональна відповідність;

4) дотримання педагогічних цілей [9:196].

За жанром “The BFG” є літературною казкою, і оригінальному творові притаманні основні характерні риси літературних казок, виділені Єнсом Тісмаром (Jens Tismar): синтетичність, штучність, майстерність, на відміну від фольклорної казки, що є, як правило, простою та не має конкретного автора [9].

Абревіатура “BFG” означає “Big Friendly Giant”, тому російською мовою І. Шишкова переклала як “БДВ, или Большой и Добрый Великан”. Цей велетень є одним з двох головних персонажів, і саме особливості його характеру, що відбиваються у мовленні, сповненій перекручених новоутворень типу *whoppsy-whiffling ideas, frobscottles, snozzcumbers, gumfrogs*. За сюжетом цьому велетню вже декілька сотень років, але він розмовляє, як маленька дитина: переставляє букви і склади, утворює свої слова, що якнайкраще виражають його думку і відбивають його бачення світу. В оригінальному тексті було визначено 148 лексичних новотворів і десять каламбурів, що являють собою труднощі для перекладу. В цілому, всі ці труднощі можна умовно розділити на декілька підгруп:

словогра;

оказіоналізми, створені шляхом складання кількох слів;

абсурдизми;

перекручення звукової форми слова;

звуконаслідування;

лайка.

Як зазначає Н. Ніколенкова, естетичні якості дитячої літератури є так само важливими, як дидактичні, а естетичну насолоду дитина може отримати завдяки багатству мови, мовній грі. У процесі читання дитина набуває здатність насолоджуватись мовою, сприймати її красу [11:83].

Щодо перекладу словогри, І. Шишковій вдається передати гумористичний ефект в перекладі, водночас зберігаючи невимушеність. Так, наприклад, у розповіді велетня про те, який смак мають люди з різних країн, читаємо:

1) *Turks from Turkey is tasting of turkey* [1:14].

Его послушатъ – индусы из Индии ничуть не хуже индюшатины!
[2:16]

2) *Greeks from Greece is all tasting greasy* [1:14].

Все греки жесткие, как скорлупа грецких орехов [2:16].

3) - *There is something fishy about Wales.*

– *You mean whales! [1:15]*

- *Жители острова Сардиния пахнут сардиниями.*

– *Вы хотите сказать – сардинами? [2:16].*

4) *Human beans from Jersey is tasting of cardigans [1:15].*

- *Жители Дублина по вкусу напоминают овчонки, потому что вокруг пасется много овец.*

– *Вы хотите сказать, у них вкус дубленок! [2:17]*

Треба зазначити, що оригінал часто залишає місце для творчості перекладача. Наведені приклади можна перекласти інакше:

1) *Индусы напоминают вкус мяса индюшки.*

2) *Да потому что алжирцы все из Алжира жирные как жир!*

3) - *Житель Китая чем-то напоминает рыбу.*

– *Кита - вы хотите сказать!*

4) - *Человеки из Ямайки самые противные на вкус. Как-будто тряпку пожевал.*

- *А! Майки! (переклад Т. Євженко)*

Подекуди І. Шишкова не передає ефект каламбуру, а тлумачить репліку персонажа:

- *Quite often I is right instead of left [1:10].*

- *Иногда я могу ошибаться и говорить невпопад [2:11].*

Втім, у цьому реченні також можна передати каламбур:

Часто вместо правого я говорю непонятное левое (переклад Т. Євженко).

Оказіоналізми, створені шляхом складання кількох слів, перекладаються, як правило, за допомогою калькування. Імена великанів-людоджерів, приміром, виглядають так:

The Fleshlumpeater

Мясазаглотнем

The Bonecruncher

Кровушкипопьем

The Manhugger

Анукаобними

The Childchewer

Детокпожуем

The Meatsripper

Мигомпроглотим

The Maidmasher

Девочкойзакусим

The Bloodbottler

Кровькапкан (переклад І. Шишкової)

Велетень їсть дивні овочі – *snozzcumpers*, у перекладі І. Шишкової *шишгурець*. Враховуючи те, що за твором цей овоч виглядав зовсім не апетитно і на смак був дуже неприємним, можна запропонувати інший варіант – *бекафугурець*.

У країні велетнів живуть незвичайні звірі – *hippodumplings* та *crocadondillies*, у перекладі І. Шишкової *тигродили* та *зебропотамы* відповідно. Значення слова *dumpling*, що входить до складу першої назви, не викликає будь-яких асоціацій із агресивною твариною, тому можна запропонувати варіант поєднання принаймні менш агресивних тварин, ніж тигри та крокодили, наприклад, *носоробезьяны*.

Абсурдизми передаються за допомогою таких самих новотворів, і важливим завданням перекладача є зберегти емоційну забарвленість, яка часто притаманна цим словам в оригіналі:

How wondercrump!

Whoopsey-splinkers!

Squiffing!

Ананасово!

Шоколадно!

Ззаикательно (переклад І. Шишкової);

Как же солнцечудненько!

Ухтыпрекрасно!

Обморожительно! (переклад Т. Євженко);

Whenever I is feeling a bit scrotty ... [1:23];

Когда мне капустно ... [2:27];

Когда мне носливо ... (переклад Т. Євженко).

Порівняно з іншими видами okazionalizmів Р. Даля, перекручення звукової форми слова не являють собою проблеми для перекладу:

Elefant, langwitch - *Слоножеребенок, муравзык* (переклад І. Шишкової);

Natterboxes - *Паукуны-болтуны* (переклад І. Шишкової).

Автор використовує ефект звуконаслідування, наприклад:

humming-buzzing,

terrific hullaloo,

clupety-clumpety-clump.

У перекладі цей ефект також відтворюється:

жужжащее-гудящий,

невероятная шумиха,

бум-бум-бум (переклад І. Шишкової).

Р. Даль робить мовлення своїх героїв доволі емоційним, що можна побачити у прикладах, наведених у Таблиці 1. Там само наводяться варіанти перекладу, виконані з урахуванням контексту, емоційної забарвленості відповідних слів в оригіналі, їх лексичного значення та особливостей форми.

Таблиця 1

Приклади лайки у казці Р. Дала “The BFG” та варіанти її перекладу

Оригінал	Переклад І. Шишкової	Переклад Т. Євженко
<i>The old rotten rotrasper</i>	<i>Старая противная тигродила</i>	<i>Ну дрянная старая кочеряга</i>
<i>The filthy old fizzwiggler</i>	<i>Отвратительная деткомучительница</i>	<i>Старая гнилая гусеница</i>
<i>Ruddy little runt</i>	<i>Великанчик-тушканчик</i>	<i>Малявка-козявка</i>
<i>Troggy little twit, mucky little midget</i>	<i>Крошка-великошка! Великашка-букашка! Великузлик-медузлик!</i>	<i>Великашка-таракашка! Лягушонок-малорос! Креветка-серветка!</i>

Окрім зазначених вище лексичних проблем перекладу казки Р. Дала “The BFG”, на увагу заслуговує також наявність в оригіналі яскравих детальних описів, наприклад:

The BFG flung open a massive cupboard and took out the weirdest-looking thing Sofie had ever seen. It was about half as long again as an ordinary man but it was much thicker. It was as thick around its girth as a perambulator. It was black with white stripes along its length. And it was covered all over with coarse knobles [1:13].

Цікаво, що І. Шишкова, намагаючись зробити текст перекладу якомога простішим для сприйняття дитячою читацькою аудиторією, часто скорочує такі описи. Так, наведений вище фрагмент – опис дивного овочу *snozzcumber* (шишгурец, бекафугурец) – в оригінальному тексті складається з п’яти речень. І. Шишкова вміщує цей опис у два речення:

БДВ *распахнул дверь массивного буфета и вытащил очень странный овощ, черный в белую полоску, весь покрытый грубыми колючими шишками. Он был длиной в полчеловека, но гораздо толще, и напоминал детскую коляску* [2:15].

І. Шишкова широко використовує ресурси мови перекладу, намагаючись зробити оповідання якомога образнішим, наприклад:

Every day he (the piglet) tells himself ... [1:34].

Он (поросенок) удивленно всхрюкивает [2:39].

Зважаючи на все, зазначене вище, можна зробити висновок, що перекладачеві дитячої літературної казки слід брати до уваги ті фактори, що діти недосконало володіють мовою, мають обмежені знання про світ, а дорослі встановлюють певні дидактичні цілі перед будь-яким твором дитячої літератури та його перекладом. Щодо першого фактору, перекладач має зробити переклад структурно простим і легкозрозумілим та зберегти основні риси форми оригіналу. Для казки Р. Даля характерним є перш за все використання великої кількості оказіоналізмів та широке використання каламбуру; ці риси мають бути відтворені у перекладі. Каламбур в оригіналі відтворюється у перекладі каламбуром, причому бажано, щоб цей каламбур ніс те саме емоційне навантаження і був достатньо прозорим, що забезпечить адекватне сприйняття перекладу дітьми-читачами. **Перспективним** видається подальше дослідження специфіки перекладу дитячої літературної казки у порівнянні з перекладом дитячої нехудожньої літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. *World Book Encyclopedia*. Volume 12. - World Book Inc., 1994. – 342 p.
2. *Oittinen R.* Translating for Children. / Riita Oittinen. - Garland, Inc., New York, 2000. – 135 p.
3. *Shavit Z.* Translation of Children's Literature as a Function of Its Position in the Literary Polysystem / Zohar Shavit // *Poetics today*. - Oxford University Press Inc., New York, 1981. – P. 171–179.
4. *Tabbert, Reinbert.* A Review of Critical Studies Since 1960 / Reinbert Tabbert. - John Benjamins Publishing Company of Children's literature, 2002. – 375 p.
5. *Weaver W.* Alice in Many Tongues: The Translations of 'Alice in Wonderland' / Warren Weaver. - Madison: University of Wisconsin Press, 1964. – 192 p.
6. *Zipes J.* The Oxford Companion to Fairy-Tales / Jack Zipes. - Oxford University Press Inc., New York, 2000. – 367 p.
7. *Демурова Н. М.* О переводе сказок Кэрролла / Нина Михайловна Демурова. – М. : “Наука”, 1991. – 185 с.
8. www.garlandpub.com
9. *Потапова А. Є.* Дитяча література: підходи та критерії перекладу / А. Є. Потапова // Вісник Житомирськ. держ. ун-ту. – Серія “Філологічні науки”. - Вип. 49. - С. 193–197.
10. <http://yun.complife.net/>
11. *Николенкова Н. В.* Лингвистическая составляющая современной детской литературы: о “вкусном языке” / Н. В. Николенкова // Сб. материалов конгресса “Русская литература в формировании современной языковой личности”. – СПбГУ, 2007. – С. 83–88.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Dahl R.* The BFG / Roald Dahl. - Great Britain Richard Clay Ltd., 1982. – 187 p.
2. *Даль Р.* БДВ, или Большой и Добрый Велика / Роальд Даль ; [пер. с англ. И. Шишковой]. – М. : Росмэн, 2005. – 198 с.